

”Kristenhetens slut som västerlandets kulturbärare”

Författare: Chantal Delsol

Svensk översättning: Håkan Söderström

Artos & Norma bokförlag, 131 s, (2022) ISBN 978-91-7217-136-7

Recension av: Göran Schmidt

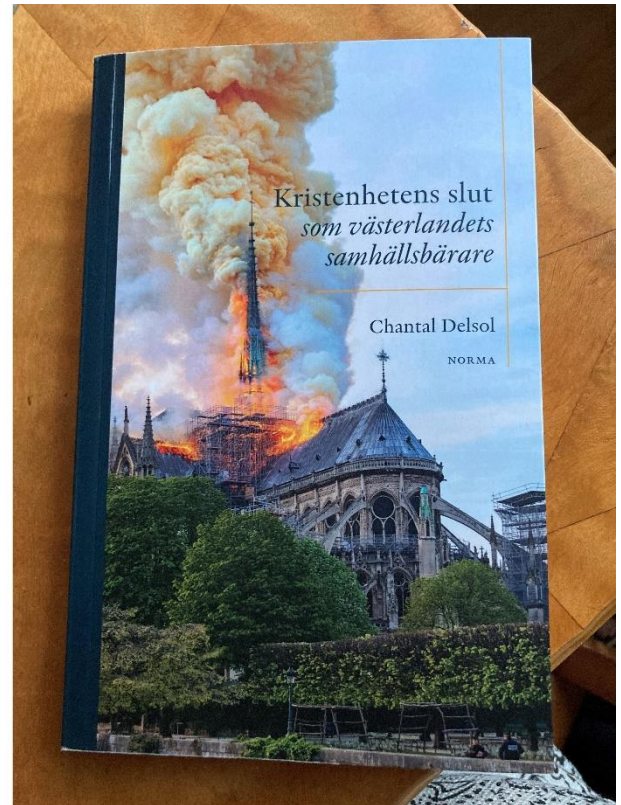
Chantal Delsol är verksam som professor emerita vid flera universitet i Frankrike inom ämnen som efter svenska mått närmast hör hemma inom området praktisk filosofi. Hennes bok med denna (för kristna) dystra titel är liten till omfånget men stor till innehållet. Den kastar ett förklaringsljus över den förändringsprocess i fråga om normer och värderingar som idag pågår inte bara i det sekulära samhället utan också i våra kyrkor och samfund. Även om den är skriven av en katolsk författare utifrån ett franskt perspektiv så är den på det stora taget lika applicerbar på svenska förhållanden.

Boken inleds med det krassa konstaterandet: ”Vi har ännu inte blivit varse den enorma förändring som äger rum i vår tid: slutet på en sexton sekler gammal civilisation”. Bokens centrala budskap är nämligen att den era då västerlandet dominerats av kristna värderingar i praktiken håller på att ersättas av en snarlik moral och föreställningsvärld som de som en gång präglade det förkristna, hedniska romarriket. Epoken med ”det kristna samhället” är med andra ord över, menar Delsol, i bemärkelsen att inflytandet av kristendomen inte längre präglar våra lagar och sedvänjor som de gjort fram tills alldeles nyligen.

Den historiska process som Delsol beskriver skulle närmast kunna liknas vid en tyngd som lyfts upp och placeras på ett sluttande plan. Den judisk-kristna etiken lyfte dåtidens samhälle främst tack vare passionen och kraften hos dess förespråkare. Men sakta och säkert – eller kanske snarare snabbt och säkert – glider det nu tillbaka mot sitt ursprungsläge, sitt ”naturliga tillstånd”. Detta tillstånd präglas av polyteism eller panteism, att naturen är befolkad av många gudomligheter eller rentav andlig i sig själv, vilket författaren menar är ursprungliga och naturliga religiösa föreställningar. De illustrerar en sorts grundtillstånd därför att människans tänkande lämnat åt sig självt (utan gudomlig uppenbarelse) spontant dras till det, likt den där tyngden på det sluttande planet. De första kristna hade passionen, den saknas överlag hos dagens troende.

Romersk etik

Romarnas religion var polyteistisk och långt ifrån enhetlig och snarast agnostisk i fråga om de stora livsfrågorna som exempelvis de om ursprunget och tillvaron efter döden. Begreppet sanning var relativt och inkluderande till sin karaktär, ”alla vägar bär till Rom”. De klassiska gudamyterna var berättelser som av antikens folk inte betraktades som sanna men som förenade medborgarna och utgjorde en sorts filosofisk grundval för dåtidens etik.



Romarna var monogama långt före kristendomen, men lagarna för skilsmässa hade med tiden blivit alltmer tillåtande. Synen på homosexualitet, pedofili, incest, aborter, barnamord och dödshjälp var mycket liberal. Enligt författaren sparade de romerska familjerna inte en förstfödd som var flicka.

Den normativa omvändningen från hedendom till kristendom

Författaren målar upp hur romarriket med början tidigt 400-tal "lyftes", kristnades – det blivande Europa.¹ Hon kallar detta "den normativa omvändningen" från hedendom till kristendom. Processen inleddes med kejsar Konstantins mer liberala förhållningssätt gentemot bland andra kristna, men verkställdes först under efterträdaren Theodosius i början av 400-talet. Trots att ännu bara ungefär 10% av befolkningen bekände sig som kristna så kom nu kristna värderingar att påtvingas alla medborgare genom påbud från kejsaren. Den stora majoriteten av icke-kristna motsatte sig förändringen, men hade till slut inget annat val än att anpassa sig efter de nya omständigheterna.

Paradigmskiftet som den nya människosynen innebar kom på sikt att förändra det hedniska samhället i grunden genom en helt ny uppsättning värderingar, en ny moral, ett nytt sätt att tänka om det gudomliga, människan och världen, som i sin tur tog sig konkreta uttryck i form av socialt arbete, tillskapandet av utbildningssystem och vårdinrättningar med mera, företeelser som inte förekom i den förkristna romerska världen – kort sagt samhället som vi vant oss vid.

Innan kristendomen var religion och stat separerade i Romarriket; offer och riter sköttes av prästerskapet medan statens lagar utgjorde grunden för, och avsåg att bevara, samhällets normer och allmänna moral – en roll som nu kom att övertas av (den katolska) kyrkan. Den kristna moralen och det kristna sanningsbegreppet var tydliga: skilsmässa förbjöds, aborter och barnamord likaså, med hänvisning till livets helighet, liksom livsstilar som idag räknas inom ramen för HBTQ. På kyrkomöten fastslogs noggrant formulerade trosbekännelser. Den katolska kyrkan förstörde inte avgudatemplerna och ersatte dem med kyrkor. I stället tog man templen i besittning och kristnade de hedniska kulterna snarare än omintetgjorde dem.

Kristendomens dominans skulle nu upprätthållas relativt oförändrad i det västerländska samhället under 1600 år.

Den omvända normativa omvändningen

Under renässansen (1400-1500-talen) växte en strävan att befria samhället från kristendomens inflytande och under påverkan av grekisk stoicism formades den idéströmning som kallas humanism och som i stället för Bibeln utgick från människans eget värde och vikten av bildning. Det faktum att begreppet människovärde har sitt idémässiga ursprung och står och faller med den bibliska tesen om människan som Guds avbild fäste man ingen vikt vid.

I slutet av 1600-talet fortsatte denna sekulariseringsprocess som från 1960-talet och fram till idag har accelererat exponentiellt. Det senaste halvsekle har det enligt Delsol skett en normativ omvändning i motsatt riktning mot den som ägde rum på 400-talet. Samma frustration och resignation som den icke-kristna, hedniska majoriteten då upplevde, präglar västerlandets kristna i modern tid.

Den ontologiska omvändningen

Moraliska revolutioner är sällsynta menar författaren. När de likväl sker, kommer samhället att hysa två motstridiga paradigmer på samma gång. Den striden upphör inte förrän den ena av dem har tagit överhanden. Vi befinner oss enligt Delsol i ett av dessa historiska ögonblick, nu när en kristen samhällsstruktur ska lämna plats för en annan. Omvandlingen går fort. De senaste decennierna speglar praktiskt alla lagändringar detta radikala paradigmskifte, bort från kristna värderingar och mot individuell frihet. Humanismen som sådan håller på att vidareutvecklas mot humanitärism, en

humanism utan människan som skapelsens krona i centrum, utan med henne som ett evolverat djur bland andra och utan någon särställning i skapelsen.

Inget moralsystem hänger i luften, det vilar alltid på en filosofisk grund. Under 1600 år har grunden varit bibeltron, nu håller den grunden på att försvinna och ersättas av en annan. Detta kallar Delsol för "den ontologiska omvändningen" som är grundorsaken till den förändrade samhällsmoralen. Kristendomen är på väg ut och det är inte ateism eller nihilism som ersätter den, (fenomen som författaren närmast betraktar som en udda historisk parentes), utan någonting som har många likheter med förhållandena i det gamla Rom. Idag söker sig många i stället till österländska religioner, stoicism och hednisk asatro, medan moralen blivit en sak för "eliten i etiska råd i samspel med en lagstiftande neutral stat vars public service fungerar som samhällets moraliska väktare". Vi minns igenkännande hur den svenska statskyrkan separerades från staten tämligen nyligen (1 jan 2000) och kan konstatera att kyrkans företrädare – och vi kristna överlag – hellre hukar oss än uttalar oss i moralfrågor. Kyrkan har kapitulerat inför tidens idéströmningar och anpassat sig efter det omgivande samhällets värderingar och gått från absoluta sanningsanspråk (som att Jesus är enda vägen till Gud) till ritualer, symbolik, mindfulness och yoga och överlåt it åt staten att definiera och genom sin lagstiftning upprätthålla den moral – statsmoral – som majoriteten av medborgarna anser rätt och naturlig. Kyrkan har, liksom samhället i stort, blivit inkluderande och tolerant – båda ledord för det postmoderna sättet att betrakta världen. Det hela liknar den uppdelning som fanns hos romarna.

Delsol noterar emellertid en skillnad mellan 400-talets och nutidens normativa omvändningar. Medan romarna älskade sin kultur och försvarade den, men likväl förlorade den, så snarast skäms kristendomens företrädare för sin religions forna samhällsinflytande, biblisk moral ses av sina forna förespråkare närmast "som ett spöke från det förflutna".

Miljörörelsen en religion

Men det heliga förviner inte ur en befolknings medvetande, menar Delsol, det bara uppstår i en annan form. Ekologin och miljörörelsen har, skriver hon, blivit en ny religion med en egen liturgi som inte ostraffat får ifrågasättas. Den framstår som en form av postmodern panteism – föreställningen att universum är besjälade. Den eliminerar uppdelningen i det naturliga och övernaturliga som ibland präglade judisk-kristet tänkande. Den postmoderna människan "... anstränger sig för att fly undan motsättningen mellan falskt och sant, mellan Gud och världen, mellan tro och förnuft." Det materiella tycks inrymma både det heliga och det profana. Jorden blir vår rätta hemvist och inte en tillfällig vistelse i egenskap av "gäster och främlingar" som kristendomen lär.

Panteismen är på så vis en logisk och naturlig om än primitiv religion. Den kräver ingen uppenbarelse eller ansträngningar för att upprätthållas, utan "inses" intuitivt av det mänskliga sinnet. Naturen blir föremål för dyrkan i form av Moder jord – Gaia – som påminner om en hednisk gudinna. Författaren konstaterar lite vemodigt att den katolska kyrkan tycks i full färd med att upplösa sig själv i Lovelocks Gaia-hypotes och refererar till ett symposium om "Teologin ansikte mot ansikte med Gaia" i Paris 2020 (s 117). Hon tolkar det som ett uttryck för strategin: "För att överleva kan man se till att bli överens med sina motståndare och försöka rädda sig själv medan man går vilse."

Loppet kört för det "kristna samhället"?

Ett samhälles alldagliga moral som omfattar folkets seder, lagar och vanor – "en sedvänjornas arkitektur" – är mycket stabil. "Ett samhälle byter inte sedvänjor som regeringar. Långsam utveckling är regeln i detta fall", skriver Delsol. Troligtvis, menar hon, kan inga politiska förändringar förändra den nya moralsyn som i synnerhet det senaste halvsekleet kommit att präglade västerlänningar i gemen.

Samhällsomvandlingarna handlar inte om magi. Det handlar om att realiteter i form av lagar, vanor och seder ska harmonieras med de mer eller mindre outtalade övertygelser som utvecklats i tystnad hos medborgarna. Eftersom det är omöjligt för en stat att i längden upprätthålla lagar som går stick i stäv med folks moraluppfattningar så är det inte särskilt märkligt att, enligt författaren, "[a]lla

samhälleliga lagar som är genomröstade i västerlandet sedan slutet av 1900-talet uttrycker ett radikalt paradigmskifte - slutet på det kristna mönstret. Utvecklingen går nästan alltid i en riktning av tilltagande personlig frihet.

Av den anledningen, menar hon, blir varje försök av kristna att återta förlorad terräng i etiska frågor som exempelvis abortfrågan dömt att misslyckas. Enda framgångsreceptet vore: "Omvänd folken till kristendomen, till den inneboende värdigheten i varje embryo - sedan kan vi avskaffa abort. Att göra det i omvänd ordning är som att tvinga beaktelsen på icke-troende, terroristiskt nonsens. Bara en diktatorisk och totalitär regim kan tillåta sig upphöja till lag sådant som inte motsvarar djupa övertygelser hos medborgarna."

Därmed inte sagt att Delsol avråder kristna från att engagera sig i etiska frågor. Jag tror att hon ser det som en kristen plikt att låta världen få veta vad kristna tror och bli uppmärksammas på kristendomens alla goda frukter genom historien. Det handlar snarare om att samtidigt vara medveten om att det mäktiga avfall från kristna värderingar som ägt rum sannolikt inte går att vända. Och när kristendomen som samhälls- och kulturbärare överges, så sker därför med automatik en återgång till hedniska föreställningar och till den allmänna moral som är dess nödvändiga konsekvens.

En strimma hopp

Mycket talar för att Delsols tes om att samhällets avkristnande är oåterkalleligt stämmer. Personligen skulle jag vilja göra en reservation om att det åtminstone inte är möjligt att förändra utvecklingen utan en genomgripande väckelse bland Guds folk. Detta känns förstås mindre sannolikt mot bakgrund av den rörelse från traditionell bibeltro och avradikalisering som sker inom dagens svenska kristenhet, men osvuret är bäst. Och viktigast av allt – romartidens hedendom och förföljelser av de kristna var inte något hot mot kristendomen – det var tvärtom en katalysator för verklig kristendom. Jag tycker mig se den slutsatsen även hos Delsol.

"Det är inte längre det kristna samhället som lämnar oss" skriver hon – "det är vi som lämnar det. Varför? Därför att vi avsagt oss att härskas med styrka", och citerar fader T.-D. Humbrecht som med tanke på framtidens kristna skrev: "Tärda, förvisso, är de kallade att förnya sitt sätt att ta plats i samhället - inte längre på ett dominerande sätt, utan på ett väsentligt sätt."

Slutkommentar

Det märks ibland att författaren är inte så förtrogen med protestantismen i dess helhet. Hon skriver till exempel (s. 37) att katoliker och muslimer är universalister till skillnad mot judar och protestanter. "Judarnas Gud verkar uteslutande syssla med sitt utvalda folk och protestanterna intresserar sig särskilt för bevarandet av det individuella samvetet". Ingenting ägnar sig åt proselyterande, menar hon "vilket för dem står för en slags förmätenhet eller vulgaritet." Detta må vara sant för mer sekulariserade grenar av dessa båda kategorier, men det universella uppdraget är ju som vi alla vet centralt inom både protestantisk kristendom (Jesus missionsbefallning) och judendomen (Tikkun olam).

Jag väljer också att inte fästa mig vid den svaga tendens hos författaren att ursäkta, eller i varje fall förminska, de pedofilövergrepp som begåtts av ledare inom den katolska kyrkan. Delsol gör det med motiveringen att synen på pedofili blivit strängare under 1900-talet. Det skulle med en stor portion välvillighet kunna ses som ett uttryck för författarens starka sympati och kärlek till den katolska kyrkan hon själv tillhör. Om det ska anses förmildrande vill jag dock låta vara osagt. För övrigt är boken ett mästerverk tycker jag.

¹ Begreppet Europa började inte användas förrän på 1300-talet.